

GELLÉRFI GERGŐ

Igaz történet a nagy halról Iuvenalis 4. satírájának fordítása

Egy rövid, a falánk Crispinus elleni invektíva és az antik irodalom egyik legkülönlegesebb eposzparódiája – e két egységből áll össze Iuvenalis 4. satírája, amelynek jegyzetelt prózai fordítása olvasható a következőkben.¹

Kulcsszavak: Iuvenalis, satíra, ezüstkör, Domitianus, eposzparódia

A 4. satíra Iuvenalis legtöbbet kritizált költeményei közé tartozik, elsősorban szerkezete miatt – sőt a “patchwork satire” kifejezés is felbukkan vele kapcsolatban a szakirodalomban, ti. hogy két külön műből „fércelték össze”. A problémát a satíra kritikusai számára a látszólag igen laza kapcsolat jelentette a két fő szerkezeti egység, a Crispinust támadó első (1–33) és a Domitianusnak szánt hatalmas rombuszhalról és az azt befogadni képes fazék hiányáról szóló második szakasz (34–149) közt – utóbbi a kutatás egyöntetű állásfoglalása szerint eposzparódia.²

A szerkezeti problémák javarésze azonban feloldható a két központi figura közötti összefüggés feltárásával. A miniatűr „rombuszhal-eposz” kulcsjelenetében, a tanácsnokok sorában megjelenő tizenegy alakot Iuvenalis csak néhány szóval, legföljebb néhány sorral jellemzi, egyikük, Crispinus azonban ennél jóval hosszabb bemutatást kap a satíra bevezetőjében – alakja ráadásul számos párhuzamot mutat Domitianuséval. A tanácsjelenetben a költő nem emeli ki Crispinust a többi közül, nem

---

¹ A publikáció az MTA-SZTE Antikvitás és Reneszánsz: Források és Recepció Kutatócsoport (TK2016-126) támogatásával jelent meg.

² A 4. satíra kutatástörténetéhez ld. ANDERSON (1982: 232–234) és GELLÉRFI (2018: 182–185).

utal arra, hogy bármilyen szempontból más lenne, mint a másik tíz. Crispinus nem hitványabb alak Domitianus többi bizalmasánál, csupán egy a sok közül, ezért a szatírárt nyitó hosszú jellemzés bármelyikükről szólhatna. A gyarlóság számos formáját megjelenítő tanácsadók magáról a császárról alakítanak ki lesújtó képet, aki hozzájuk hasonló alakokkal vette körül magát – s ez egyúttal a teljes rezsím kritikája is, amelyben az uralkodó legfontosabb bizalmasai egy túlméretes rombuszhalhoz hasonló banális ügyekkel foglalkoznak.

Ráadásul a történet utolsó soraiból kiderül, hogy e tanácsülés volta képpen haditanács, amelyet úgy hívott össze Domitianus, mintha a germániai harcokkal kapcsolatos fejleményeket kellene megvitatni. Crispinus és társai azonban nem a hadieseményekről tárgyalnak, hanem arról, hogy hogyan, milyen fazékban kellene elkészíteni e példátlanul nagy halat. Iuvenalis azt sugallja, hogy a germánok elleni győzelmekért ünnepelt fővezér valójában ilyen semmiségekkel volt elfoglalva, míg mások megvívták neki a háborút, amelyért Statius dicsőítő költeményt írt róla. Az ezüstkori eposzköltő a hagyományban *De bello Germanico* címen ismert műve a 4. szatíra eposzparódiájának egyik fő ihletője, egyúttal célpontja – ahogy azt Iuvenalis a múzsainvokációban hangsúlyozza: az udvari eposzokkal szemben az övé egy *igaz történet*.³

Célom, akárcsak az *Antikvitás & Reneszánsz* előző köteteiben megjelent fordításokban, a narrátor indulatainak, gondolatmenetének és szatirikus gúnyának visszaadása volt a lehető legpontosabb prózai fordítással, amíg ez nem megy az érthetőség, illetve a stílus rovására – ahol pedig igen, ott a pontos tartalmi megfelelést tartottam szem előtt. A szöveghez illesztett magyarázó jegyzetek elkészítéséhez mindenekelőtt Braund és Courtney kommentárjait, illetve Ferguson proszopográfiáját használtam.

Források

CLAUSEN 1959 W. V. CLAUSEN (ed.), *A. Persi Flacci et D. Iuni Iuvenalis Saturae*, Oxford, 1959.

---

³ A 4. szatíráról ld. még GELLÉRFI (2016: 399–407) és az ott hivatkozott szakirodalmakat.

Felhasznált irodalom

- ANDERSON 1982 W. S. ANDERSON, *Studies in Book I of Juvenal*, in: *Essays on Roman Satire*, Princeton, 1982, 197–254.
- BRAUND 1996 S. M. BRAUND, *Juvenal Satires Book I*, Cambridge, 1996.
- COURTNEY 1980 E. COURTNEY, *A Commentary on the Satires of Juvenal*, London, 1980.
- FERGUSON 1987 J. FERGUSON, *A Prosopography to the Poems of Juvenal*, Brussels, 1987.
- GELLÉRFI 2016 G. GELLÉRFI, *Res vera agitur – On the structure and the targets of Juvenal's Satire 4*, *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 56 (2016), 399–407.
- GELLÉRFI 2018 GELLÉRFI G., *Allúziós technika és műfaji hatások Iuvenalis szatíráiban*, Budapest, 2018.

*D. Iunii Iuuenalis***SATVRA IV**

Ecce iterum Crispinus, et est mihi saepe uocandus
 ad partes, monstrum nulla uirtute redemptum
 a uitiiis, aegrae solaque libidine fortes
 deliciae, uiduas tantum aspernatus adulter.
 quid refert igitur, quantis iumenta fatiget 5
 porticibus, quanta nemorum uectetur in umbra,
 iugera quot uicina foro, quas emerit aedes
 [nemo malus felix, minime corruptor et idem]
 incestus, cum quo nuper uitata iacebat
 sanguine adhuc uiuo terram subitura sacerdos? 10
 sed nunc de factis leuioribus. et tamen alter
 si fecisset idem caderet sub iudice morum;
 nam, quod turpe bonis Titio Seioque, decebat
 Crispinum. quid agas, cum dira et foedior omni
 crimine persona est? mullum sex milibus emit, 15
 aequantem sane paribus sestertia libris,
 ut perhibent qui de magnis maiora locuntur.
 consilium laudo artificis, si munere tanto
 praecipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi;
 est ratio ulterior, magnae si misit amicae, 20
 quae uehitur cluso latis specularibus antro.
 nil tale expectes: emit sibi. multa uidemus
 quae miser et frugi non fecit Apicius. hoc tu
 succinctus patria quondam, Crispine, papyro?

¹ Domitianus (uralk. 81–96) közelebbről azonosítatlan, az 1. szatírában is említett egyiptomi származású kegyence.

² A szüzességi fogadalmukat megszegő Vesta-papnőket élve temették el. Pliniustól és Suetoniustól tudjuk, hogy Domitianus idején egy Cornelia nevű Vesta-szűzet halálra ítélték – nem egyértelmű, van-e közvetlen kapcsolat Crispinus alakja és ezen eset között.

*Iuvenalis 4. satírája***Igaz történet a nagy halról**

[1] Nézd, már megint Crispinus!¹ Gyakran kell színpadra szólítanom e szörnyet, kinek bűneit egyetlen erény sem enyhíti, e beteg kéjencet, ki csak a bujaságban bátor, e gaz csábítót, ki csak hajadon nőkre nem vet szemet. Nem számít, hogy mekkora az oszlopsor, ahol lovait izzasztja, mekkora a liget, melynek árnyában körbehordozzák, hogy micsoda házakat vett és mennyi földet a Forum mellett. Hisz egyetlen hitvány ember se lehet boldog, a legkevésbé pedig a szalagos papnő vérfertőző megrontója: élve kell a föld alá kerülnie a szűznek, ki összefeküdt vele a minap!²

[11] No, de most a kisebb bűneiről. Persze ha más követné el ezeket, az erkölcsbíró elé kerülne; csakhogy ami a derék Titius és Seius esetében rút, az Crispinushoz kimondottan illik. Mit tehetsz, ha egy elvetemült személy mocskosabb bármilyen vádnál? Hatezerért vett egy márnát, ezer sestertiust adott minden fontjáért, legalábbis így tartják, akik a nagy dolgokról még nagyobbakat mondanak.³ Dicsérném e mesteri ötletet, ha e méreates ajándékkal egy gyermektelen öreg végakaratóban csalná ki magának az első helyet,⁴ vagy ami még jobb, ha nagy hatalmú kedvesének küldené, aki barlangnyi gyaloghintója széles ablakai mögött utazik. De ilyesmire ne számíts! Magának vette! Sok dolgot láthatunk manapság, amit még szegény takarékos Apicius se tett meg.⁵ És ezt épp te, Crispinus, aki otthon annak idején még papirusszal övezted derekad?!⁶

---

³ A hal súlya és a ráköltött összeg (egy legionárius sokévi zsoldja) egyaránt túlzásnak tűnik.

⁴ Az ún. „örökségvadászok” ajándékokkal és egyéb szolgálatokkal igyekeztek lekenyerezni a törvényes örökös nélküli gazdagokat.

⁵ Ironikus: Marcus Gavius Apicius, kora császárkori híres-hírhedt ínyenc, aki Seneca tanúsága szerint azért követett el öngyilkosságot, mert úgy érezte, nem tudja tovább fentartani az életszínvonalát. A neve alatt hagyományozott szakácskönyv évszázadokkal halála után keletkezett.

⁶ Utalás Crispinus egyiptomi származására és egykori alacsony sorára.

hoc pretio squamae? potuit fortasse minoris piscator quam piscis emi; prouincia tanti uendit agros, sed maiores Apulia uendit. qualis tunc epulas ipsum glutuisse putamus induperatorem, cum tot sestertia, partem exiguam et modicae sumptam de margine cenae,	25 30
purpureus magni ructarit scurra Palati, iam princeps equitum, magna qui uoce solebat uendere municipes fracta de merce siluros? incipi, Calliope. licet et considerare: non est cantandum, res uera agitur. narrate, puellae Pierides, prosit mihi uos dixisse puellas.	35
cum iam semianimum laceraret Flauius orbem ultimus et caluo seruiret Roma Neroni, incidit Hadriaci spatium admirabile rhombi ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon,	40
impleuitque sinus; neque enim minor haeserat illis quos operit glacies Maeotica ruptaque tandem solibus effundit torrentis ad ostia Ponti desidia tardos et longo frigore pingues. destinat hoc monstrum cumbae linique magister pontifici summo. quis enim proponere talem aut emere auderet, cum plena et litora multo delatore forent? dispersi protinus algae inquisitores agerent cum remige nudo,	45
non dubitaturi fugitiuum dicere piscem depastumque diu uiuaria Caesaris, inde elapsum ueterem ad dominum debere reuerti.	50

⁷ Száraz, rossztaajú vidék – ezért nagyobb földet lehet itt venni ugyanazon az áron.

⁸ A szatírát Iuuenalis 101 és 117 között publikálta, valószínűleg a 110-es években; a kifejezés Domitianus korára utal vissza.

⁹ Azaz: egyiptomi halakat.

¹⁰ Az eposzparódia kezdete az epikus Múza, Kalliopé invokálásával.

¹¹ Az éneklés ti. hagyományosan állva történik – Iuuenalis így állítja kontrasztba a fik-tív tárgyú epikus költészetet saját igaz történetével.

Ennyit egy marék pikkelyért? Talán még a halászt is olcsóbban megvehetted volna, mint ezt a halat; tartományok adnak el földeket ennyiért, sőt Apulia nagybirtokokat is.⁷

[28] Mit gondoljunk, mekkora lakomákat zabált fel a legfőbb vezér annak idején,⁸ mikor a nagy Palatium bíbor bohóca ily sokezer sestertiust böfögött fel egy szerényebb étkezés csekély, mellékes része után? S most ő az első a lovagok közt, aki egykor még a romlott áru közül kínálta nagy hangon honfitársait, a harcsákat?⁹

[34] Kezdd el, Calliope.¹⁰ Le is ülhetsz, nem kell énekelned, ez egy igaz történet.¹¹ Meséljetek, Pieria lányai, s váljék javamra, hogy lánynak neveztelek titeket.¹²

[37] Midőn már az utolsó Flavius gyötörte e félholt világot, s Róma is a kopasz Nerót¹³ szolgálta, felbukkant egy hihetetlen méretű adriai rombuszhal Venus háza előtt, mely a dór Ancon fölé magasodik,¹⁴ és megtöltötte a hálót. Nem kisebb példány akadt ugyanis bele, mint amelyeket Maeotis jege rejt,¹⁵ majd kiont a hullámzó Pontus szorosaiba,¹⁶ miután a nap áttörte a fagyot, a tétlenségtől lomhán, s a hosszú téltől kövéren.

[45] A háló és a sajka mestere¹⁷ a főpapnak¹⁸ szánja e szörnyet. Ugyan ki is merne áruba bocsátani vagy megvenni egy ekkora fogást, mikor a partok is tele vannak besúgókkal?! A lépten-nyomon felbukkanó hínárvizsgálók¹⁹ tüstént perbe fognak a védtelen evezőst, nem röstellnék azt állítani, hogy szökevény e hal: sokáig táplálta a császári keltező, s innen csusszant ki, vissza kell hát térnie régi gazdájához.

¹² A Domitianus-udvart meghatározó hízelgés megjelenése: a *puella* szó sem „fiatal lány”, sem „szűz” értelemben nem lehet igaz a Múzsákra.

¹³ Domitianust Suetonius tanúsága szerint nagyon bántotta kopaszodása; a Neróval való összehasonlítás a legkevésbé sem hízelgő.

¹⁴ A syracusaei menekültek által alapított mai Ancona védőistensége, Venus temploma egy dombon állt

¹⁵ Az Azovi-tenger, amely sekélysége és alacsony sótartalma miatt könnyen befagy.

¹⁶ A Fekete-tenger.

¹⁷ Iuvenalis itt mímelt epikussággal nevezi meg az öreg halászt.

¹⁸ A *pontifex maximus*nak, azaz Domitianus császárnak.

¹⁹ Mivel a hínár teljesen értéktelen, valószínűleg a magukat álcázó besúgókra utal.

si quid Palfurio, si credimus Armillato,
 quidquid conspicuum pulchrumque est aequore toto
 res fisci est, ubicumque natat. donabitur ergo, 55
 ne pereat. iam letifero cedente pruinis
 autumnno, iam quartanam sperantibus aegris,
 stridebat deformis hiems praedamque recentem
 seruabat; tamen hic properat, uelut urgueat auster.
 utque lacus suberant, ubi quamquam diruta seruat 60
 ignem Troianum et Vestam colit Alba minorem,
 obstitit intranti miratrix turba parumper.
 ut cessit, facili patuerunt cardine ualuae;
 exclusi spectant admissa obsonia patres.
 itur ad Atriden. tum Picens 'accipe' dixit 65
 'priuatis maiora focis. genialis agatur
 iste dies. propera stomachum laxare sagina
 et tua seruatum consume in saecula rhombum.
 ipse capi uoluit.' quid apertius? et tamen illi
 surgebant cristae. nihil est quod credere de se 70
 non possit cum laudatur dis aequa potestas.
 sed derat pisci patinae mensura. uocantur
 ergo in consilium proceres, quos oderat ille,
 in quorum facie miserae magnaeque sedebat
 pallor amicitiae. primus clamante Liburno 75
 'currite, iam sedit' rapta properabat abolla
 Pegasus, attonitae positus modo uilicus urbi.
 anne aliud tum praefecti? quorum optimus atque
 interpret legum sanctissimus omnia, quamquam
 temporibus diris, tractanda putabat inermi 80
 iustitia. uenit et Crispi iucunda senectus,

²⁰ Besúgók, előbbi talán a Suetonius által is említett M. Palfurius Sura.

²¹ Azaz a lázas periódusok ritkulásában.

²² Az Albanus és a Nemorensis tavakra kilátás nyílt a magasabban futó via Appiáról.

²³ A hagyomány szerint Tullus Hostilius alatt pusztult el az Aeneas fia, Ascanius által alapított Alba Longa, de Vesta kultusza megmaradt, még ha a rómainál kisebb templommal is.

²⁴ Eposzt idéző megnevezés több értelmezési lehetőséggel – a legvalószínűbb: Domitianus a római nép ellensége, akárcsak a két Atreus-sarj, Agamemnón és Menelaos a trójaiaké s ezzel együtt áttételesen a rómaiaké is.

Ha hiszünk Palfuriusnak és Armillatusnak,²⁰ akkor kincstári vagyton minden, ami szép és különös a tengeren, bárhol is ússzon. Így hát eladományozza a halat, kárba ne vesszen.

[56] Már engedett a halálhozó ősz a dérnek, már a negyednapi lázban bíztak a betegek,²¹ csikorgott a csúf tél, s friss zsákmányát őrizte; a halász mégis siet, mintha a déli szél hajtaná. Aztán ahogy a tavak fölé ért,²² hol romokban bár, de még őrzi Alba a trójai lángot és a kisebbik Vestát,²³ a bejáratnál egy pillanatra csodálkozó tömeg állta útját. Majd utat engedtek neki, könnyű sarkaikon kitértek az ajtószárnyak, s a kívül rekedt atyák a bebocsátott étekre bámultak. Atrideshez megy.²⁴ Így szólt ekkor Picenum szülőtte:

[65] „Fogadd el, nagyobb ez holmi házi tűzhelynél. Legyen ünnep e nap! Gyorsan, tömd meg gyomrod finom falatokkal, fogyaszd el a te korszakodra tartogatott rombuszhalat! Ő maga is azt akarta, hogy kifogjam!” Hát van ennél nyíltabb hízelgés? És mégis fölmered a császár tараja! Hisz nincs, mit el ne tudna hinni magáról az égiekkel felérő hatalom, ha dicsérik.

[72] De nem volt elég nagy tál a halhoz! Tanácsba hívták tehát az előkelőket, akiket gyűlölt ő, s akik arcán sápadtság ült e hatalmas férfi balsorsú barátsága miatt.²⁵ Épphogy elkiáltotta magát a liburnus,²⁶ hogy „igyekezzetek, már leült”, már rohant is köpenyt ragadva Pegasus,²⁷ a rémült város minap kinevezett házmestere.²⁸ Hát mi más volt akkoriban a prefektus? Közülük a legkiválóbb volt ő, és a legszentebb tolmácsa a törvényeknek: bármily kegyetlen is volt az a kor, mégis mindent kard nélkül akart alávetni a jognak. És megjött Crispus derűs öregsége is,²⁹

²⁵ A *cliens-patronus* és hasonló alá-fölérendelt viszonyokat Iuvenalis gyakran illeti gúnyosan a barátság szóval.

²⁶ Egy liburniai rabszolga.

²⁷ Az 1. tanácsadó: Plotius Pegasus jogász, konzul, kormányzó és *praefectus* – írásaiból töredékek ránk maradtak.

²⁸ A város rendjét fenntartani hivatott *praefectus urbi* hivatalának gúnyos lekicsinylése. A *vilicus* szó a többiek felvigyázó rabszolgát jelöli, így Pegasus nem más, mint az első Domitianus rabszolgái sorában.

²⁹ A 2. tanácsadó: Q. Vibius Crispus háromszoros konzul, Afrika és Hispania Tarraconensis kormányzója, akinek ékesszólását és szellemességét is dicséri a hagyomány. Az udvar igazi túlélője, legalább Nerótól Domitianusig megőrizte befolyását (és életét).

cuius erant mores qualis facundia, mite ingenium. maria ac terras populosque regenti quis comes utilior, si clade et peste sub illa saeuitiam damnare et honestum adferre liceret	85
consilium? sed quid uiolentius aure tyranni, cum quo de pluuiis aut aestibus aut nimbo uere locuturi fatum pendebat amici? ille igitur numquam derexit brachia contra torrentem, nec cuius erat qui libera posset	90
uerba animi proferre et uitam inpendere uero. sic multas hiemes atque octogensima uidit solstitia, his armis illa quoque tutus in aula. proximus eiusdem properabat Acilius aeui cum iuvene indigno quem mors tam saeua maneret	95
et domini gladiis tam festinata; sed olim prodigio par est in nobilitate senectus, unde fit ut malim fraterculus esse gigantis. profuit ergo nihil misero quod comminus ursos figebat Numidas Albana nudus harena	100
uenator. quis enim iam non intellegat artes patricias? quis priscum illud miratur acumen, Brute, tuum? facile est barbato inponere regi. nec melior uultu quamuis ignobilis ibat	105
Rubrius, offensae ueteris reus atque tacendae, et tamen improbior saturam scribente cinaedo. Montani quoque uenter adest abdomine tardus, et matutino sudans Crispinus amomo quantum uix redolent duo funera, saeuior illo Pompeius tenui iugulos aperire susurro,	110

³⁰ A 3. tanácsadó: a vérvonalát Aenasig visszavezető Acilius-család egy tagja, valószínűleg a Claudius alatt konzulságot viselő M'. Acilius Aviola.

³¹ A 4. tanácsadó: M'. Acilius Glabrio, Traianus konzultársa 91-ben, négy évvel később Domitianus száműzte és meggyilkoltatta.

³² Azaz „a föld fia”: egy senki.

erkölcsi mint ékesszólása, lelke jámbor. Akadhatott volna-e nála hasznosabb társa tenger, föld és népek urának, ha e pusztító vérengzés közepette elítélhette volna a kegyetlenséget és őszinte tanácsokat adhatott volna? De mi lehetne erőszakosabb egy zsarnok fülénél? Akkor is életét kockáztatja a barátja, ha az esőről, a nyárról vagy a tavaszi felhőkről készül vele beszélni! Ezért hát sosem tárta ki karjait árral szemben, nem olyan polgár volt ő, aki lelkéből szabad szavakat tár elő, s életét is felteszi az igazságra. Így láthatott meg sok telet és nyolcvan nyári napfordulót, e páncél megvédte még abban a palotában is.

[94] Mögötte igyekezett kortársa, Acilius³⁰ és fia, ki a rá váró oly kegyetlen, ura kardjaitól sürgetett halálra nem szolgált rá.³¹ Ám akkoriban csodaszamba ment, ha egy nemes megérte az öregkort, ezért szeretnék inkább egy gigász öcsikéje lenni!³² Mit se használt e szerencsétlennek, hogy az albai arénában pucér vadászként szúrt le numidiai medvétet kézitusában.³³ Hisz ki ne ismerné manapság az előkelők fondorlatait? Ki csodálja még azt a híres hajdani elmésséged, Brutus?³⁴ Könnyű egy szakállas királyt rászedni! Ezeknél nem jobb ábrázattal érkezett, bár közrendű volt, a régi, ki sem mondható bűnben vétkes Rubrius,³⁵ aki mégis szégyentelenebb volt egy satírát író hímszajhánál is.³⁶

[107] És ott van Montanus hasa is, súlyától lomha, és a reggeli parfümöt izzadó Crispinus, kinek illatát két temetés is alig múlja felül, a nála is kegyetlenebb Pompeius, kinek halk suttogására is átvágják a torkod,³⁷

³³ Talán önmaga megalázása (a vadakkal küzdő *venatorokat* a gladiátoroknál is alacsonyabbra tartották) céljából, hogy ezzel hárítsa el a fenyegető vést a feje fölül. Dio szerint ironikus módon Domitianus épp az arénában mutatott rátermettsége miatt ölette meg.

³⁴ Az utolsó király, Tarquinius Superbus elűzésében kulcsszerepet vállaló L. Iunius Brutusra utal. A szakállviselés a régi időket idézi, csak Hadrianus császár hozza vissza a divatba.

³⁵ Az 5. tanácsadó: Rubrius Gallus, aki már a 68-69-es polgárháborúban is katonai szerepet vállalt Nero és Otho oldalán. Bűne egy scholion szerint a császárné megrontása még gyermekkorában – ez a titok adhatott hatalmat felette Domitianusnak.

³⁶ Aligha konkrét utalás, általánosságban: „szégyentelenebb, mint aki hímszajha létre a rossz erkölcsöt támadja.”

³⁷ A 6. és a 8. tanácsadó nem azonosítható, előbbi talán a Nero idején befolyásra szert tett Curtius Montanus. A 7. tanácsadó nem más, mint a satíra elején támadott Crispinus.

et qui uulturibus seruabat uiscera Dacis
 Fuscus marmorea meditatus proelia uilla,
 et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
 qui numquam uisae flagrabat amore puellae,
 grande et conspicuum nostro quoque tempore monstrum, 115
 caecus adulator dirusque ta pontet satellites,
 dignus Aricinos qui mendicaret ad axes
 blandaque deuexae iactaret basia raedae.
 nemo magis rhombum stupuit; nam plurima dixit
 in laeuum conuersus, at illi dextra iacebat 120
 belua. sic pugnas Cilicis laudabat et ictus
 et pegma et pueros inde ad uelaria raptos.
 non cedit Veiento, sed ut fanaticus oestro
 percussus, Bellona, tuo diuinat et 'ingens
 omen habes' inquit 'magni clarique triumphi. 125
 regem aliquem capies, aut de temone Britanno
 excidet Aruiragus. peregrina est belua: cernis
 erectas in terga sudas?' hoc defuit unum
 Fabricio, patriam ut rhombi memoraret et annos.
 'quidnam igitur censes? conciditur?' 'absit ab illo 130
 dedecus hoc' Montanus ait, 'testa alta paretur
 quae tenui muro spatiosum colligat orbem.
 debetur magnus patinae subitusque Prometheus.
 argillam atque rotam citius properate, sed ex hoc
 tempore iam, Caesar, figuli tua castra sequantur.' 135
 uicit digna uiro sententia. nouerat ille
 luxuriam inperii ueterem noctesque Neronis
 iam medias aliamque famem, cum pulmo Falerno
 arderet. nulli maior fuit usus edendi
 tempestate mea: Circeis nata forent an 140
 Lucrinum ad saxum Rutupinoue edita fundo
 ostrea callebat primo deprendere morsu,
 et semel aspecti litus dicebat echini.

³⁸ A 9. tanácsadó: Cornelius Fuscus, Galba és Vespasianus oldalán küzdött a polgárháborúban, Domitianus idején *praefectus praetorio*. A 86-87-es daciai hadjáratban esett el.

³⁹ A 10. tanácsadó: A. Didius Gallus Fabricius Veiento, háromszoros konzul, aki Nero, Domitianus és Nerva alatt is megőrizte befolyását.

majd a beleit a dák keselyűknek tartogató, márvány villájában csatákon töprengő Fuscus³⁸ és a ravasz Veiento³⁹ a halálhozó Catullusszal,⁴⁰ kit sosem látott kedveséért fűtött a szerelem: még a mi korunkban is emlékszünk e hatalmas szörnyre, a vak hízelgőre, a kegyetlen hídi csatlósra,⁴¹ ki méltó lenne rá, hogy Aricia útjai mellett kolduljon és alázatos csókokat dobáljon a száguldó szekereknek.

[119] Senki sem ámult úgy a halon mint ő: hosszan beszélt balra nézve, ám jobbán volt a vad. Épp így volt szokása a cilix ökölvívók ütéseit, és a fiúkat egészen a vászontetőig repítő emelőt is dicsérni.⁴² Veiento nem hagyja magát! Bellona,⁴³ mintha csak te érintetted volna meg, úgy kezd megszállott kinyilatkoztatásba: „Fényes és nagy diadalod hatalmas előjele ez! Királyt ejtesz majd foglyul, vagy a brit Arviragus hull le szekérrúdjáról.⁴⁴ Idegen állat ez: és látod a hátán fölmeredő lándzsákat?” E Fabricius-sarj csak egy dolgot mulasztott el: megemlékezni a hal szülőhazájáról és életkoráról.

[130] „Hát akkor mit gondolsz? Vágassam fel?”⁴⁵ „Kíméljük meg e méltatlan sorstól” – mondta Montanus. „Gyártassunk egy mély edényt, vékony fal ölelje körül hatalmas öblét! Gyorsan kell egy nagy Prometheus⁴⁶ e fazékhoz! Hamar, hozzátok az agyagot és a korongot, s a mai naptól, Caesar, fazekasok kísérik táborod!”

[136] Győzött e hozzá méltó javaslat. Ismerte ő a régi udvar fényűzését is, Nero éj közepén új erőre kapó étvágyát, mikor falernusi bor égette tüdejét. Az én koromban senkinek sem volt nagyobb tapasztalata az evést illetően: egy harapásra fel tudta ismerni, az osztriga Circeiben született vagy Lucrinus szikláján, esetleg Rutupiae mélységéből származik,⁴⁷ és első pillantásra megmondta, melyik partról érkezett a tengeri sün.

⁴⁰ A 11. tanácsadó: L. Valerius Catullus Messalinus, Domitianus kétszeres konzultársa, hírhedt besúgó – a hagyomány vakságát és kegyetlenségét is hangsúlyozza.

⁴¹ A latin szöveg feltehetőleg romlott – a 116. sor utólagos betoldás lehet.

⁴² A *pegma* a színi előadások során használt emelő, amelynek nagyszerűségén éppúgy ámult Catullus, mint az óriási halon – ti. egyiket sem látta.

⁴³ Valószínűleg szabin eredetű hadistennő.

⁴⁴ Caesar tanúsága szerint a britannusok a szekérrúdra állva harcoltak.

⁴⁵ Domitianus egyetlen megszólalása a „rombuszhal-eposzban”.

⁴⁶ Prometheus az első fazekas, hiszen agyagból formálta meg az embereket.

⁴⁷ Circei: Róma-közeli tengerpart; Lucrinus: tó Baiae mellett; Rutupiae: a mai Richborough Britannia délkeleti partvidékén

surgitur et misso proceres exire iubentur
consilio, quos Albanam dux magnus in arcem 145
traxerat attonitos et festinare coactos,
tamquam de Chattis aliquid toruisque Sygambris
dicturus, tamquam ex diuersis partibus orbis
anxia praecipiti uenisset epistula pinna.
atque utinam his potius nugis tota illa dedisset 150
tempora saeuitiae, claras quibus abstulit urbi
inlustresque animas inpune et uindice nullo.
sed periit postquam cerdonibus esse timendus
coeperat: hoc nocuit Lamiarum caede madenti.

---

⁴⁸ Germán népek, a *Chatti* ellen Domitianus hadat viselt, valószínűleg e hadjáratról (melyben a történetírók tanúsága szerint részt sem vett) írta Statius a *De bello Germanico* eposzt.

[144] Felkelnek, véget ér a tanács, elküldik az előkelőket, akiket rettegésük közepette úgy rángatott a nagy vezér albai várába, mintha csak a chattok népéről vagy a vad sygamberekről⁴⁷ akart volna szólni valamit, mintha aggasztó levél érkezett volna sebes szárnyon a világ távoli tájairól.

[150] És bárcsak inkább ily csekélységekre szánta volna ezt az egész kegyetlen időszakot, mely jeles és dicső lelkeket vett el a várostól büntetlenül, bosszulatlan. De végül mégis elpusztult, miután már a mesteremberek is félni kezdtek tőle: ez okozta a vesztét neki, kinek kezét a Lamiák vére áztatta.⁴⁹

---

⁴⁹ L. Aelius Plautius Lamia Aelianus a későbbi császárné, Domitia első férje. Suetonius szerint kényszerű válására utaló tréfás megjegyzései miatt ölette meg a császár.